

תענית יא

משה שווערד

1. רש"י תענית דף יא/א

אסור לשמש מטתו בשני רעבון - דצריך אדם לנהוג צער בעצמו:

2. בית הבחירה למאירי מסכת תענית דף יא עמוד א

אף בשני רעבון ראוי לו לאדם שלא ישביע עצמו הכונה שלא ישכח הרעב שבבית חבריו ויגרם לו זה להקשות ערפו ושלא להיות דואג בדאגת חבריו וכן לא יהא נוהג עדונין בעצמו ולא ישמש מטתו בשני רעבון ופי' בתלמוד המערב שלא יהא הקב"ה עוסק בחורבנו של עולם והוא בונה ואע"פ שיוכבד נולדה בין החומות בזמן הרעב מ"מ בזמן ירידתם למצרים לא היה רעב לארץ כנען ומ"מ מותר לשמש למי שצריך לכך מדרך קיום המין מי שאין לו בנים והוא שאמרו חשוכי בנים משמשים ...

3. שפת אמת מסכת תענית דף יא עמוד א

בתוס' ד"ה אסור כו' וי"ל דלכו"ע לא הוי אסור כו', נראה כוונתם דקודם מתן תורה לא הוי אסור רק מידת חסידות והיינו לשון הוי דנקטו התוס' אבל השתא אסור גמור היא, מיהו גם בזה קשה דודאי קיים לוי כל התורה, והר"ן כ' דהשבטים לא חששו על יוסף שידעו שהוא בריוח, ואין דבריו מובנים דמאין ידעו וכבר תמה הב"י (סי' תקע"ד) בזה, וי"ל כוונתו מפני שידעו שהוא במצרים שמכרוהו לשם ושם ה' לחם, ויותר י"ל דחשבו שכבר מת יוסף, אך עיקר הת' דחוק דמ"מ שני רעבון הוי בכל העולם, והריטב"א כ' דעל רעבון דעכו"ם אין לחוש, ולע"ד אפשר דחשוכי בנים דמותרין היינו אפי' אי רק לאשה לית לה בנים ג"כ מותר וא"כ י"ל דאשתו של לוי לא ה' לה בנים והיינו דתלי אשר ילדה אותה, [אכן האחרונים חולקין בזה]:

4. מהרש"א חידושי אגדות מסכת תענית דף יא עמוד א

בשני רעבון כו'. וכתבו התוס' וא"ת והרי יוכבד שנולדה בין החומות כו'. ע"ש ועיין תירוצים בזה בר"ן וברא"ם ובכ"י טור א"ח סימן תקע"ד דחה דבריהם ע"ש והוא תירץ ונראה שקודם מתן תורה לא היה מתסר לשמש בשני רעבון והא דמייתי מיוסף אסמכתא בעלמא הוא כו' ע"ש באורך וקשה לתירוץו כיון שהוא אסור לאחר מתן תורה ואפי' מדרבנן ודאי דהיה לוי מקיים איסורו כמ"ש שהאבות קיימו אפילו עירובי תבשילין אבל הנכון כשיטת התוס' וכדברי הרא"ם שמו הדיון היה יוסף מותר לשמש כיון שחשוד בנים היה שלא היה לו בת אלא שממדת חסידות עשה יוסף כמ"ש התוס' אבל לוי לא נהג מדת

חסידות זה כיון שהיה חשוד בנים שלא היה לו בת ואנן גמרינן איסורא מיוסף למי שאינו חשוד בנים וקיים כבר פ"ו דלולי שהיה איסורא למי שקיים פ"ו לא היה יוסף עושה מדת חסידות כיון שלא קיים פ"ו ומדברי הירושלמי שכתב הב"י שם דבליל טבילה מותר לשמש אפילו בשני רעבון יש לתרץ ג"כ לפי שיטת התוס' דאשת לוי נתעברה בליל טבילה ויוסף ממדת חסידות היה פורש גם בליל טבילה ואנן גמרינן איסורא מיוסף דאי לאו איסור גמור בלא ליל טבילה לא היה מחמיר על עצמו בליל טבילה לבטל מצות עונה. ובפענח רזי תירץ בשם הרא"ם דבשביל יוסף שהיה יחיד לא אסרו עצמם מלשמש וכה"ג כתב החזקוני ע"ש. וכתב הרא"ם עוד בזה וליכא לאקשוויי מיצחק דכתיב ויהי יצחק מצחק גו' משום דבאותו מקום שהיה עומד שם לא היה רעב כו' ומשום הכי התיר אלימלך לבניו לישא נשים במקום שהלך לשם כו' עיין שם והנראה דאין מקום לקושייתו מיצחק שהיה זה אחר שנפסק הרעב כדמוכחי קראי דכתיב ויהי כי ארכו לו שם הימים גו' וירא והנה יצחק מצחק ומבני אלימלך לא קשה הא כבר ראינו בהם שלא חשו לאיסור זה שהרי הם פירשו עצמם מן הצבור והלכו מארץ ישראל לחוץ לארץ מקום שובע וחזי מה עלתה בהן כדאמרינן פרק הספינה שלכך נעשו מפני שהלכו מא"י לחו"ל ברעב ופרשו עצמם מן הצבור:

5. רש"ש מסכת תענית דף יא עמוד א

תנא חסוכי בנים משמשין מטותיהם בשני רעבון. להגבוי"א פסיקא ליה דאפי' יש לו בנים הרבה. אם אין לו בת דלא קיים עדיין מצות פ"ו לב"ה מותר ג"כ. ולעד"נ דזה תלוי בדן דשהה עמה עשר שנים ולא ילדה כו' ביבמות (סד) דהביא הנ"י שם דיש שפי' דכל שיש לה וולד א' אין כופין ושלזוה הסכים הרשב"א. וכתב עוד דלכ"ע אם לא ילדה אלא זכרים או נקבות אע"פ שזו"נ היא המצוה אין כופין להוציא

6. ספר בניהו בן יהוידע על תענית דף יא/א

שם וליוסף יולד שני בנים. עיין בתוספות שהקשו מן יוכבד ע"ש. ואפשר דיוסף הצדיק ע"ה היה לו בנות. שנולדו עם מנשה ואפרים תאומות, כאשר נולדו עם שאר שבטים, וכמו דבשבטים לא נתפרשו בתורה הבנות שנולדו עמהם, כן הכא גבי מנשה ואפרים, אמנם זה הוא לחד מאן דאמר דוקא:

7. ספר בניהו בן יהוידע על תענית דף יא/א

אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון. נראה לי בס"ד הטעם, כי רוב בני אדם באותו זמן אין משמשים, כי מחמת רעבון בטלה תאות המשגל להם, לכך צריך לשתף עצמו בצער רוב ציבור. ועוד נראה לי בס"ד, דאמרו בגמרא מטרא בעלה דארעא הוא, וכן אמרו נאמרה עצירה באשה [ונאמר עצירה בגשמים], נאמרה לידה באשה ונאמרה לידה בגשמים, נמצא עצירת גשמים הוא ענין ביטול תשמיש איש עם אשתו, ולהיות כי על הרוב הרעב בא מכת עצירת גשמים, לכן כמו שהארץ אין לה תשמיש עם בעלה שהוא המטר, כן האדם ראוי שיתנהג עם אשתו כן. ועוד נראה לי בס"ד הטעם, דידוע התשמיש מכונה בשם אכילה, דכתיב [משלי ל' כ'] אכלה ומחתה פיה, וכן אמרו על פסוק [כראשית ל"ט ו'] כי אם הלחם אשר הוא אוכל, ולכן כיון דנתמעטה אכילת לחם

העקרי בשני רעבון, ראוי שגם אכילה זו דתשמיש תתמעט. וראיתי דאיכא פלוגתא בספרי האחרונים, דיש אומרים דין זה אינו נוהג אלא רק בשני רעבון, ויש אומרים דנוהג גם בשאר צרה שלא תבא, וכעת אין פנאי לדבר בזה:

8. שו"ע אורח חיים - סימן רמ

(יג) אסור לשמש מטתו בשני רעבון, אלא לחשוכי בנים, (פי' מי שאין לו בנים): הגה - וע"ל סי' תקע"ד ס"ד; והוא הדין בשאר צרות, שהם כרעבון (ירושלמי דתענית):

9. משנה ברורה סימן רמ

(מו) אלא וכו' - ואם יצרו מתגבר עליו ויש חשש שיבוא לידי השחתת זרע כתב א"ר בשם ספר דברי דוד בסימן תקע"ד להקל וכ"כ בספר בית מאיר לאה"ע:

10. מהרש"א חידושי אגדות מסכת תענית דף יא עמוד א

שני מלאכי השרת שמלוין כו'. והם א' מימין שהוא מלאך טוב ואחד משמאל שהוא מלאך רע ומניחים לו ידיהן כו' דהיינו שמלאך טוב עונה בע"כ כמלאך רע וכמבואר בפרק כל כתבי בההיא דשני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת כו' ע"ש:

11. ספר בניהו בן יהוידע על תענית דף יא/א

אי נמי מניחין הידים על ראשו... ידוע שכבוד השכינה שורה על ראש האדם, כמו שאמרו רז"ל לעולם יראה אדם שכינה למעלה מראשו, וידוע כי בצער ישראל יש צער לשכינה כביכול, וא"כ זה שפירש מן הציבור לא אכפת לו בצער השכינה שהיא למעלה מראשו, ולכך מניחין ידיהם על ראשו ואומרים כן. וגם כונתם לומר נסתלקה שכינה מעל ראשו, ולכן מניחין ידיהן שם, כי המקום ריקן הוא מכבוד השכינה שנסעה משם:

12. ריטב"א על תענית דף יא/א

הצדיק אבד לוקח הב"ה הצדיקים מהם **שלא יגינו עליהם ולא יחזרו בתשובה**:

• עיין פרש"י

13. שפת אמת מסכת תענית דף יא עמוד א

שם בגמ' שכן מצינו במרע"ה כו', לכאורה **קשה הא הכא מיירי כשאין הצרה מגעת לאותו יחיד והתם הי' המלחמה עם כל בני**, אך ע"פ מ"ש חז"ל **שלא הי' יכול עמלק לבוא לתוך המחנה רק לאותן שפלטן הענן מייתי הגמ' שפיר** [אכן המהרש"א תי' באופן אחר ע"ש]:

14. שפת אמת מסכת תענית דף יא עמוד א

שם בגמ' אל יאמר אדם אלך לביתי כו' פי' **דאפי' בצינעה אסור** כדאמרינן בסמוך מי מעיד בו, והא דמשמע לעיל דאם שכח ואכל דרשאי לאכול עוד בצינעה י"ל דכיון דהוא ממקום שאין מתענין בו קיל טפי ולית ביה דין פורש מן הציבור וצ"ע:

15. מהרש"א חידושי אגדות מסכת תענית דף יא עמוד א

כל מעשיו נפרעין לפניו ואומרינן לו כך וכך עשית כו'. כמ"ש לעיל **שהם שני מלאכים שנבראו לו על עבירות הלאוין שעושה במעשה** הוא מודה בדבר:

16. מהרש"א על תענית דף יא/א

...ומה ששנינו בפרקי אבות שהוא עד הוא הדיין הא ודאי שהקב"ה הוא היודע ועד אלא דעדות דהכא הוא כעין הודאה שהמלאכים שנבראו ע"י מעשיו דנשמתו ואיבריו כולם מעידים ומגידים על מעשיו של אדם ואהך דהוא עד הוא הדיין כו'

17. שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תית

(תתס"א) שאלה עלה דאמרינן בפ"ק דנדרים (דף י') **מכאן אמרו כל היושב בתענית נקרא חוטא והלא כמה חסידים ואנשי מעשה היו מתענין ואמרינן בברכות גדול היושב בתענית יותר מהנותן צדקה שזה בגופו וזה בממונו:**

תשובה כתבו בשם ר' אליעזר ממיץ ז"ל דה"מ המקבל תענית בכעסו נקרא חוטא אבל לשם שמים לא. והא ודאי ליתא דהא מנויר ילפינן לה דאמרינן התם דתנ"י ר' אליעזר ב"ר אומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין והלא דברים ק"ו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר עכ"ל מכאן אמרו כל היושב בתענית כו' וכיון דמנויר ילפינן לה שנקרא קדוש משמע אפילו נדר לש"ש נקרא חוטא א"כ אף המקבל תענית לש"ש נקרא חוטא וכן ראיתי לר' אליעזר ממיץ עצמו בנדרים וז"ל והמפרש דביושב בתענית בכעס איירי טועה הוא דהא עושה ק"ו מנזירות שלא בכעס הוא ע"כ. והוא ז"ל כתב כטעמו /בטעמו/ של דבר דאע"ג שהוא חוטא מותר לישב בתענית ששכר התענית מרובה על ההפסד וכן כתב ריטב"א ז"ל וכי /וכן/ אתה צריך לומר בענין הנזירות דאע"ג דנקרא חוטא מ"מ מותר לידור בנזירות דשכרו מרובה על הפסדו והיינו דר' אליעזר הקפר גופיה קרי ליה לנזיר נאה והכתוב קראו קדוש. וראיה להא דאמרינן היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו וחוזרין ונפרעין ממנו עונג שבת שביטל מאי תקנתיה ליתוב תענית לתעניתו. עוד יש לפרש דאיתא בפ"ק דתענית הא דמצי לצעורי נפשיה הא דלא מצי לצעורי ומי שיושב בתענית ומצטער נקרא חוטא אבל מי שאינו מצטער

כלל לא נקרא חוטא. וגם על זה ק"ל אם אינו מצטער מה שכרו אורחיה הוא לא למה זה דומה לאותם שהם רגילים לאכול פעם אחת ביום. עוד נראה לפרש היושב בתענית ואינו מקיים שאר הדברים השייכים לתענית כדכתיב הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע וכו' הלא פרוס לרעב לחמך כו' נקרא חוטא אבל המקיים התענית כאשר כתב הנביא זהו תעניתם של צדיקים ולא נקרא חוטא כלל. אבל הנכון אצלי שזה שוטה/שיטה/ היא ולא הלכתא היא דכולהו ס"ל נזיר חוטא הו' ולדידהו נמי היושב בתענית חוטא הוא. אבל אנו לא קי"ל הכי אלא כמפשטי/כפשטי/ דקרא דלא נקרא חוטא אלא נזיר טמא מפני שציער עצמו ולא עשה מצוה אבל נזיר טהור קדוש הוא ומצוה קעביד דהא ר' יהודה אומר חסידים הראשונים היו מתאווים להביא קרבן חטאת לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם מה היו עושים היו טומדים/עומדים/ ומתנדבים נזירות למקום כדי שיתחייב קרבן חטאת ואם נזיר טהור חוטא הוא האך עושין כך. והא דפריך תלמודא והדין קרא בנזיר טמא הוא. ומשני משום דשנה בחטא לדעת בעלי השטה פריך ומשני אבל לדין לא קשיא לן ולא מידי. והרישב"א ז"ל כתב דאפילו למ"ד לאו חוטא הוא וקאי נמי אנזיר טהור אפשר דה"פ על שחטר את נפשו מן היין מלשון והייתי אני ובני שלמה חטאים. והנכון דקרא כפשטי' על נזיר טמא שנקרא חוטא דמה נפשך אם נטמא במזיד חוטא הוא ואם נטמא בשוגג חוטא

בנפשו שציער עצמו מן היין ולא נזהר לעשות המצוה כתקנה והשתא ניהא דלא אייתר קרא דעל הנפש. **כללא דמילתא דמי שמתכוין לבו לשמים בנזירות או בתענית לא נקרא חוטא כלל אלא קדוש. וצריך שתדע שאמרנו בעלי החכמה שהתענית הראוי במקום קרבן עומד ועדיף טפי שזה בגופו וזה בממונו כי האש היסודי האוכל בכחותיו בזמן שאינו מוצא מזון לאכול הוא כנגד האש האוכל הקרבן מעל המזבח וההבל היוצא מפיו הוא כנגד העשן העולה מן המזבח ונמצא גופו מזבח כפרה. ולכן היו בעלי נפש הקדושים מתענים כמה תעניות.** והכי משמע מתפלתו של רב ששת ויהיה מיעוט חלבי ודמי וכו' כאלו הקרבתי ע"ג המזבח. וכל זה בתנאי שלא יסגף עצמו יותר מדאי שזה ודאי נקרא אצל חכמים חוטא והדרך הממוצע הוא הנכון ועליו נאמר פלס מעגל רגליך וכו'. והנראה לע"ד כתבתי:

18. בית הבחירה למאירי מסכת תענית דף יא עמוד א

כל המתמיד לישב בתעניות יותר מדאי אם הוא צריך לכך מדרך רפואת הנפש ואע"פ שנקרא חוטא מצד מה שהשקיע עצמו במגנות עד שהוא צריך לכך מ"מ יפה הוא עושה אלא שלא נקרא בזה לא קדוש ולא חסיד ואם נוהג בכך שלא לצורך רפואת הנפש אלא דרך יראת שמים וכונת נטיה אל קצה אחרון כל שהוא מעמיד חיותו בכך נקרא קדוש וחסיד שהרי כל כונתו לשות י"י נגדו תמיד ולבלתי הפנות מחשבתו ממנו יתברך:

19. העמק דבר על במדבר פרק ו פסוק יא

(יא) מאשר חטא על הנפש. אחר שכתוב במת שבא בפתע פתאום שאין שום אשמה על הנזיר מבואר דהחטא הוא שפירש עצמו מן היין. ואם לא אירע לו זו הסיבה לא היה נקרא חוטא עה"נ. שהרי כדאי הוא להזיר עצמו מן התענוג הגשמי כדי להשיג תענוג רוחני של דביקות בה'. אבל אחר שאירע לו באונס זו הסיבה. אות הוא שאינו ראוי לכך. וא"כ בחנם ציער עצמו מן היין. וביקש דבר שגבוה מערכו. וכיב"ז ביארנו בפרשת קרח הפסוק את מחתות החטאים האלה בנפשותם:

20. מכתב מאליהו ח"ד ע' 268

העולם הזה מלון יקר מאד

מצאנו שהנזיר נקרא קדוש (במדבר רבה י, כח). ואף על פי כן נקרא חוטא על שציער עצמו מן היין (נזיר יט.). ושוב. מצד אחד "עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו" (תנא דבי אלי' רבה, כו ועי' בתוס' כתובות קד. ד"ה לא). ומצד שני: "עתידי אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל ממנו" (ירושלמי סוף קידושין). ושוב: רבי נשבע שלא נהנה מהעולם אפילו באצבע קטנה (כתובות קד.). ומצד אחר: "כל היושב בתענית נקרא חוטא" (תענית יא.). ועוד: "סעודהך שהנאתך ממנה משוך ירך הימנה" (גיטין ע). ואף על פי כן: "הארץ נתנה לבני אדם — לאחר ברכה" (ברכות לה.). וצריך עיון.

אבל הענין הוא, שישנן שתי מדרגות. מי שקרוב להיכשל בתאוות צריך לרחק הנאות העולם הזה, ואפילו רבי חשש לזה. אבל מי שכבר ריחק את התאוות מכל וכל צריך להתקרב אליהן קצת כדי שירגיש ברכה והודאה אל השי"ת על ההנאה שנתן לו. [ובכחורי גו, טו] כתב שמי שגדול ושלם יותר ברוחניות הוא נהנה יותר מטעם האכילה. [ונראה שמקורו מסוף מס' שוטה (מט).] מיום שחרב בית המקדש ניטל טעם הפירות וכו'. וטעם הדבר, כי דוקא הוא הראוי לזה, כי הוא מסוגל להעמיק יותר בברכתו.

21. מהרש"א על תענית דף יא/ב

גמ' בתוך מעיו כו'. עיין פרש"י ותוס' ועי"ל ע"ש שאכילת סעודה הוא נקרא קדושה כמ"ש פ"ק דע"ז גבי טהרה מביאה לידי קדושה שצריך אדם לקדש עצמו באכילתו דכן כתיב באסורי מאכלות והתקדשתם והייתם קדושים כו' ע"ש באורך ומשני דודאי כן הוא בלא מצי צעורי נפשיה דיש לקדש עצמו באכילתו כמ"ש קדש עצמך במותר לך כמבואר שם אבל היכא דמצי לצעורי נפשיה טפי נקרא קדוש שלא יאכל כלל:

22. בית הבחירה למאירי מסכת תענית דף יא עמוד ב

ולעולם תלמיד חכם אל ירבה בתענית יותר מדאי שאי אפשר לו לעשות כן אא"כ ממעט במלאכת שמים וכ"ש שדבר זה אסור למלמד בשכר ובתלמוד המערב שבספר זרעים דמאי פ"ו ה"ג העידו על אחד ממלמדי תנוקות שראהו אחד מן הגדולים שפניו רעים ושאלו בו וספרו לו עליו שהוא יושב כל היום בתעניות ואמר לו אסור לך אל ישכור אדם עצמו ביום ויעשה מלאכה בלילה ונסח דבריהם ר' יוחנן חזא חד ספרא אטימיוס אמרו ליה כל יומא יתיב בתעניתא אמר ליה אסור לך וכו'.

23. שערין מצויינים בהלכה

דף יא: אין ת"ח רשאי ליתב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים. זה מיירי כשמחנה בתורת פרישות, אבל התעניתים שכל הציבור מתענים, מחוייב גם הת"ח. ופסק בשו"ע (או"ח סי' תקעא) דה"ה מלמד תינוקות אסור מטעם זה. ובמג"א כתב דאפי' הפועלים אצל בעה"ב אסורים להתענות דממעטים במלאכתם מפני חולשתם, והביא לזה כמה ראיות, וממתני' דמס' דמאי (פ"ד מ"ג). וראיתי בשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' שיט) שכתב, כמי שעסק בתורה ואסר על עצמו כשר ויין בנדר על דעת רבים, ונחלש כחו עיי"ז, חשוב מצוה להתיר נדרו, כיון שאין המסגף עצמו יכול לעמוד על התורה ועל הסברה, וכבר אמרו האי בר כי רב

24. מכתב מאליהו ח"ה ע' 42-43

אם להתענג או להצטער בעוה"ז

אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא, קל וחומר מנייר... ר' אלעזר אומר נקרא קדוש שנאמר וכו' (תענית יא). שמואל סבר כהא דתניא "מה תלמוד לומר [בנויר] וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, וכי באיזה נפש חטא זה, אלא שציער עצמו מן היין וכו'. ופירש"י: "וכי באיזה נפש... מי הרג שנקרא חוטא, שאין מצוה לצער עצמו כדאמרין צדיקי אי אכלי האי עלמא מי סני להו (וכי שנאו הוא לצדיקים אם אוכלים והונים מעולם הוה"י) — (הוריות י').

הקשו בתוספות (תענית שם) שהרי שמואל עצמו מוקי הא דאדם רשאי לחכול בעצמו ביושב בתענית (ב"ק צא:), הרי שהמתענה אינו חוטא. ותירצו שאמנם יש חטא בתענית אבל יש גם מצוה, כגון לגדור עצמו, ומצוה זו גדולה יותר מהעבירה; היינו שמדין דתייה אתו עלה. וביאור הדבר: כי כל ענייני העוה"ז כלים לעבודתו ית', וגם תענוגי העוה"ז כלים הם להכרת טובתו ית'. ואם מוכרת להתענות כדי לשבור יצרו עכ"פ חסרים לו הגילויים של הכרת הטוב.

נקרא קדוש

ר' אלעזר אומר נקרא קדוש. ומקשה הגמ' (תענית שם ע"א א-ב) "יהאמר ר' אלעזר לעולם ימור אדם עצמו כאילו קדוש שריו בתוך מעיו, ופירש"י: "כאילו כל מעיו קדוש ואסור להכחישן... כלומר דאסור להתענות." ובתוספות פירשו "קדוש — הקב"ה", היינו גילוי כבודו ית', והיינו שעכ"פ יחסר גילוי זה של הכרת טובתו ית' על הנאת מעיו. והגמרא מתרצת: "לא קשיא, הא דמצי לצעורי נפשיה הא דלא מצי לצעורי נפשיה." "לא מצי" פירושו שיחלש עיי"ז ומעט במלאכת שמים. הרי שלר' אלעזר אל יתענה אלא אם כן לא יחסיר

43

עבודה

מעבודתו עיי"ז. וצ"ע שהרי אמרין לעיל שגם שמואל סובר שמצוה להתענות כשהוא צריך לזה לעבודתו, וא"כ במאי פליגי ר' אלעזר ושמואל?

וי"ל שר' אלעזר סובר שבתענית מגיע אדם לקדושה ויכיר טובה על השפעת הקדושה שקיבל, ולא יחסר לו מגילוי זה כלום.

נקרא חסיד

ועוד שם: "ריש לקיש אומר [המתענה] נקרא חסיד שנאמר גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי", ופירש"י: "גומל נפשו... לשון תגמול שמשלים נפשו לקונו. ועוכר שארו — המתענה ומכחיש כשרו נקרא אכזר." וביאור הדבר לרש"י שהתענית חסד היא שמתחסד עם קונו כי משלים לו נפשו, ומאידך, אם לא יתעלה אלא יתאונן על מר גורלו — נקרא אכזרי. והיינו דלא מצי לצעורי נפשיה כנ"ל, שמחמת הצער לא יוכל לעלות כראוי והוא נקרא אכזרי, כי אדרבה יוכל ללמוד מזה אכזריות, כי אפשר ללמוד אכזריות אפילו נגד עצמו.

מסקנה

נמצא שהכל מודים שבלי ביטול היש דעוה"ז אי אפשר להיות עובד ה' כאמת, וגם שמואל מודה בזה, אך למען הכיר טובתו ית' ראוי ליהנות גם מעוה"ז, כדי שיהיה אפשר לו לכוון כוונה שלמה בברכות הנהנין שמברך. אך זה רק בבחינת רצוא ושוב וכשרואה יצור מתגבר עליו אוי נדחה תועלת זו אף שתחסר לו משלמות הכוונה.

25. ילקוט ישעיהו

אין תענית ציבור ככבל אלא ט"ב. וה"ה י"ז
בתמוז וצום גדליה וי בטבת, כ"ה בהגה"ה
שעל הרא"ש (סי' יז) בשם א"ז, ומובא במרדכי
(תרכח) דכן סובר רבינו יואל (אביו של הראב"ה).
והראב"ה סובר דבי"ז תמוז וצ"ג מותר בנעילת
הסנדל ורחיצה. ועיין בתוס' לקמן (יג, א ד"ה
וכל). וז"ל המאירי: אלא ט"ב בלבד, וא"צ לומר
ביום הכיפורים, אלא שיום הכיפורים אינו נזכר
בדין תענית ציבור, שדברי תורה ודברי קבלה
הם, וקם ליה בדרכה מיניה.

26. חידושי הרישב"א מסכת תענית דף יא עמוד ב

ובגמ' איבעיא לן אם מתענין לשעות אם לאו והמתענה לשעות אם מתפלל תפלת תענית ואסיקנא שמתענין לשעות. ותמיהא מילתא [מאי קא מיבעיא לן] אם מתענין לשעות ומי המונע שלא יתענה כמו שירצה, ואם תאמר דקא מיבעיא לן אם היא תענית לענין תפלת תענית, והא בתר דאמר מתענין לשעות איצטריכין למימר אם הוא מתפלל תפלת תענית, **ואם תאמר דקא מיבעיא לן המקבל עליו להתענות לשעות אם הוא חייב לקיים דבריו, מה טעם שלא יתחייב בו בכל שהוא והלא תענית נדר הוא** כדבעינן למימר במכילתין ("ב א') אם נדרו קודם לגזירתנו וכו', ואמרינן נמי (ירושלמי נדרים פ"ח ה"א) נדר להתענות, ובנדרים אין הפרש בין לזמן מרובה בין לזמן מועט, וכמה תשובות נאמרו בזה. והאמת בזה כמו שתירץ רבינו הגדול ז"ל כי **מה ששאלו אם מתענים לשעות היינו אם חייב לעמוד בדברו, שאע"פ שהתענית הוא נדר אינו מנדרי איסור שהרי לא אסר חפצא עליה, [דאילו] כן פשיטא שהוא בידו לאסור מאכל ומשקה כל זמן שירצה ואפילו רגע, ויש בו משום לא יחל דברו, ... מעתה מפני כן שאלו לענין תענית שעות אם יש בעינוי זה דבר מצוה עד שיהא נדר לדבר מצוה, או אינו חשוב עינוי למצוה אלא במקבל להתענות יום גמור דשעות לא חשיבי, והיתה התשובה שחל עליו נדר ומתענין לשעות, והוצרכו עוד לשאול אם חשוב כדי להתפלל בו תפלת ענוו, או אין תפלת תענית אלא בתענית יום גמור, או אם הוא חשוב אף לתפילה, כי אע"פ שאמר זעירי לן בתעניתו אינו מתפלל תפלת תענית, היינו לפי שלא קיבלו כלל כראוי שאף תענית יום שלם שהוא לאחר תענית גמור אינו כלום בלא קבלה, וכל שכן בתענית שעות, ומסקנא מתענין לשעות.**

27. שערים מצויינים בהלכה

במה שימש משה כל ז' ימי המילואים,
בחלוק לבן. פרש"י של פשתן עשוי
לשם כן. דאין הובר כשר שיהי עובד בכגדי
חול שיוצא לשוק כמש"כ רש"י לעיל.
נמסחמא מטעם זה נוהגין שהש"ץ ביה"כ
[שהוא במקום כ"ג] לובש הקיטל, דזהו
מיוחד לכך, וברוב מקומות נוהגין שהכל
לובשין הקיטל, דאומרים במוסף סדר עבודה
יות"כ וזהו במקום עבודה, כדאיחא כגמ'
יומא (לו:). ההוא הנחית קמיה דרכה כו',
ופרש"י ש"ץ דמסדר בתפלתו של יוה"כ סדר
עבודתו של כהן גדול ע"ש ונשלמה פרים
שפתינו". ובליל הסדר נוהגין ללבוש הקיטל
כמש"כ הטו"ז (סי' תעב סק"ג). ועי' בשו"ת
חתם סופר (השמטות חו"מ סי' קצו) דאכילת
מצה הוא כמו אכילת קדשים. ועי' מש"כ
בענין זה בשמ"ב (ח"ג סי' קיח סק"י) ובמס'
ע"ז (לד. ד"ה בחלוק לבן).